

La Constitució del Principat andorrà o els fonaments d'un nou estat europeu

Andorra s'escapa

El 14 de març de 1993, els andorrans votaran una Constitució que els transformarà de súbdits en ciutadans. Vint anys després de les primeres càrregues contra el vell règim feudal, molt pocs volen saber que el futur del Principat depèn ja només d'ells mateixos.

Molt abans que algú inventés els magatzems Pyrénées, el turisme de masses i els formatges de bola, existia, enclotat entre valls pirinenques, un estat que no era estat i que, ben mirat, tant li feia. Havia arribat a tenir, quasi sense proposar-s'ho, duana, fronteres, bandera i himne. Tanmateix, i ja que no era del tot estat, un bisbe catòlic i un president republicà li mantenien la justícia, l'escola, la policia, la representació exterior. Els dos senyors compartien, tan bé com podien, la sobirania d'aquell país ple de súbdits busca-raons que es reunien en un Parlament d'estar per casa, el Consell de la Terra, on els prohoms de les grans cases, els únics amb dret a vot, resolien els pocs assumptes que no afectaven els comuns —els ajuntaments dels vasalls— ni els coprínceps.

Durant anys i panys, gairebé des del segle XIII, aquells vasalls, més pobres que una rata, van anar fent la viu-viu; els pagesos pagaven els exorbitats delmes del veguer episcopal i els millors plançons de la raça, ni hereus ni pubilles, emigraven cap a Besiers, Narbona o Barcelona per convertir-se en els futurs "andorrans de les padrines", els descendents de les valls que han conservat els seus drets nacionals tot i no viure a Andorra. Però aquells vasalls, que sovint la passaven magra, es cansaven d'abusos i exigien un lloc en el repartiment de "cadieres" —poder, en argot andorrà— que els coprínceps els donaven en el grau convenient per mantenir l'ordre que tant agrada als cacics de les parròquies —els Cairat, els Motxilla, els Montanya, els Casadet, els Teixidó...— perquè els permetia comprar vots i fidelitats, perquè, temps al temps, els seus fills recitesin la lliçó de les escoles francòfones: "França representa Andorra al món i el bisbe de la Seu cuida de les nostres ànimes".

Només quan els Magatzems Pyrénées ja

trontollen, al punt just que el turisme de masses comença a escassejar i els formatges de bola s'amunteguen, ensopits, als prestatges del supermercat, Andorra decideix lluitar contra la seva història. El 14 de març de 1993 el ciutadà andorrà haurà de ratificar, en referèndum nacional, la voluntat de ser "un estat independent, de dret, democràtic i social", on "la sobirania resideix en el Poble Andorrà, que l'exerceix per mitjà de les diferents classes de participació i de les institucions que estableix aquesta constitució". El poder executiu, el poder legislatiu i el poder judicial sota el control, únic i exclusiu, del govern, el parlament i els tribunals d'Andorra. Més —molt més— del que cap andorrà s'hauria arribat a imaginar.

LA QÜESTIÓ ANDORRANA

Fins avui, el sistema polític andorrà s'havia dedicat a preservar, en la seva migradesa, un fonament teològic intocable: La parròquia com a nucli fundador de la identitat andorrana i centre cabdal —democràtic i igualador— de la política andorrana. Es parlava, i se'n parla encara, d'una "federació de parròquies", iguals en drets i deures, protegides per un copríncep moderador però autoritari que eximia les valls de la responsabilitat política última —l'autodeterminació— i mantenia una situació de *privilegi* feudal que, paradoxalment, acabaria sent beneficiosa per als andorrans.

La desaparició efectiva de l'Andorra ancestral no eliminava als ulls dels andorrans el concepte de privilegi. L'accentuava. Perquè és només gràcies al *privilegi* que el Principat d'Andorra ha mantingut, durant aquestes últimes tres dècades, l'índex mitjà de creixement econòmic més important del món, el 25%.

Andorra havia signat l'any 1867 dos acords comercials amb Espanya que l'eximien d'importants drets aranzelaris. El

1950 alguns prohoms van comprendre, regirant aquells paperots d'Isabel II, que la creació del Mercat Comú situaria el país en una posició excepcional d'intermediari únic entre la CEE i els països tercers, en un espai econòmic lliure de pressions fiscals perquè Andorra no era estat ni volia esdevenir-ne.

Un país que importava, trenta-tres anys enrere, quatre-cents milions de pessetes en mercaderies i tot just fa tres anys n'importa cent-vint mil milions genera una quantitat de riquesa exorbitada. Però un país de 467 km² capaç de passar, entre 1960 i 1990, de 8.392 habitants a 54.507 habitants genera també uns costos socials que cal administrar. El *privilegi* ha construït aquesta Andorra present i pot destruir qualsevol Andorra futura. Només l'estat pot racionalitzar el *privilegi* i fer-lo llei. Molts ho sabien però gairebé tots s'ho callaven.

JOVES IRATS

A la dècada del setanta, el malson d'aquest capitalisme feudal es palpava en les carreteres congestionades i en el descontrol urbanístic, en la degradació ecològica i en els milers de residents fantasmes allunyats —i arraconats— dels esotèrics jocs parroquials. La fornada de joves que s'havien format a la Universitat, perquè els seus pares ja es podien permetre'n el luxe, tornaven a un país que els regirava la consciència i els redescobria uns pares que, molt sovint, eren còmplices del desastre.

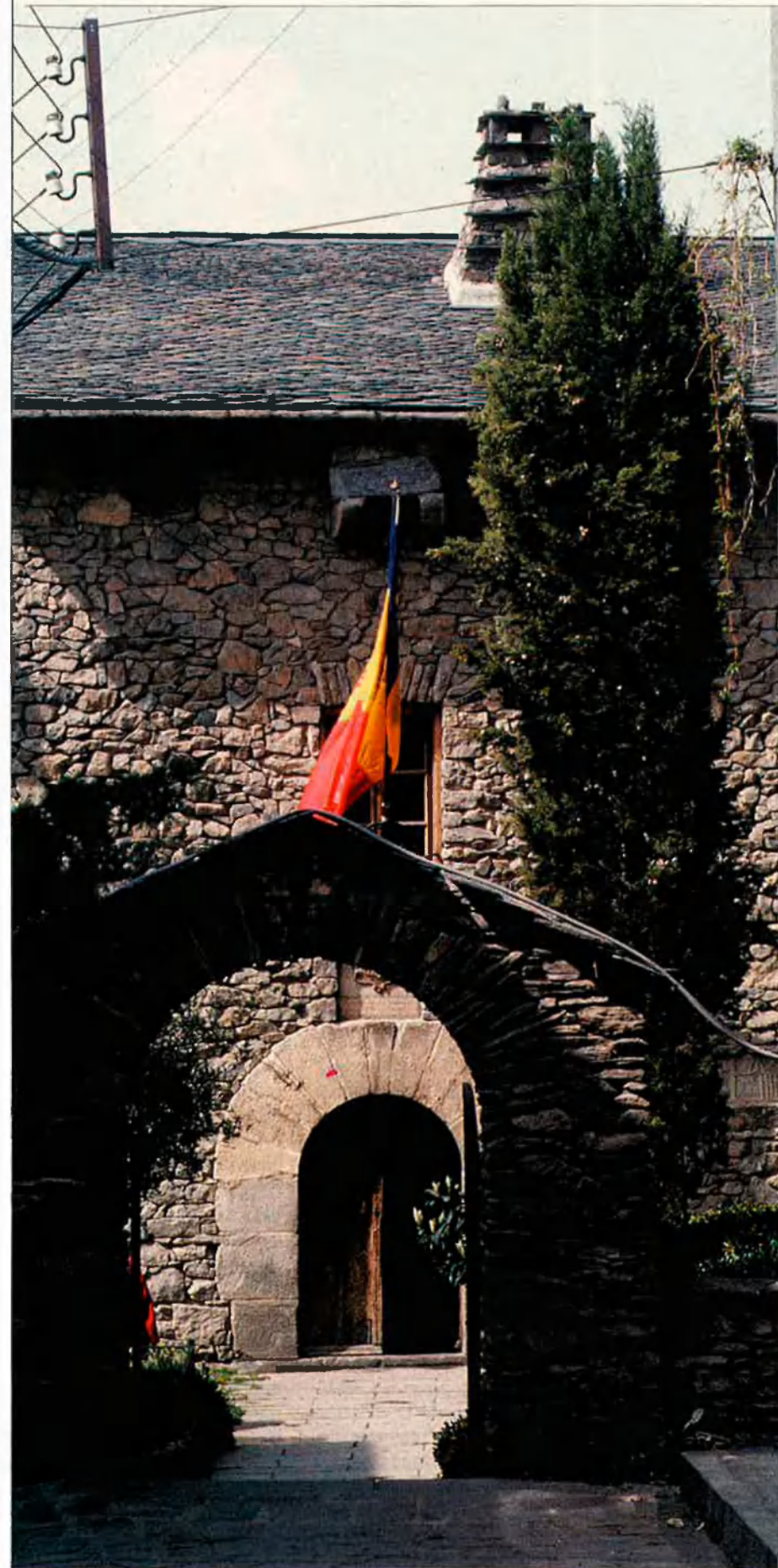
Vicenç Alay Ferrer, llavors estudiant de Químiques a Barcelona, no va poder resistir el buit que els andorrans de soca-rel feien a aquells il·luminats de la democràcia, sobretot si, com ell, eren de pare *estranger* i havien de fugir d'un país que no volia fressa. Anys després, reconciliat amb les coses importants i —també— amb el seu país, Alay ha organitzat un partit de

liberals conseqüents, i per tant marginals, Iniciativa Democràtica Nacional, que algun dia es menjarà el món.

Jaume Bartumeu Cassany, ex-militant de Bandera Roja a la facultat de Dret de Barcelona, no es va cansar tan aviat i es va convertir en l'*enfant terrible* dels patricis andorrans. Tenia la resistència del partit i una ambició incansable. Avui, aquest corredor de fons és conseller general per la parròquia d'Andorra la Vella, ex-ministre de Finances i candidat etern a cap de govern. Quan jugava a la contra, havia escrit amb Manuel Mas i Antoni Morell *L'estat d'Andorra*, un recull de textos legals andorrans, finançat pel Congrés de Cultura Catalana, que predicava, el 1977, "la transformació de les institucions andorranes i la seva articulació en una nova Constitució". Ara ja la té a les seves mans.

Òscar Ribas i Reig, actual cap de govern, era considerat llavors un peó de la "ultradreta immobilista". Durant l'últim mandat del seu tiet, el síndic Julià Reig, banquer, fabricant de puros i amo de mitja Andorra, Oscar Ribas va exercir de conseller general per la parròquia "feudatària" de Sant Julià de Lòria. Representava els interessos del clan però, nascut el 1935, estava lliure de compromisos generacionals. Podia discrepar –respectuosament– dels vells prohoms de l'Andorra eterna i escoltar –discretament– els profetes del radicalisme mentre rumiava, com tants d'altres, les vies de transformació d'una societat que no volia trasbalsaments, però que no parava d'exigir reformes.

El 19 d'octubre de 1978, durant la celebració del set-cents aniversari del primer pariatge –text fundacional de la *cosa* andorrana– el síndic Julià Reig, envoltat pel bisbe Martí Alanís, el president francès, Giscard d'Estaing, i la Verge de Meritxell, proposava, en nom de les forces vives de les Valls, "l'adequació als temps moderns de les institucions del Principat". La mateixa modernització que tothom esmentava als discursos ja s'havia proclamat aquell mateix gener en un ple històric del Consell General: Andorra era un estat de dret però també –i ho remarcaven– una "federació de parròquies". Els vasalls exigien als senyors la creació d'un executiu, la separació de poders, la participació d'Andorra en organismes internacionals i la delimitació de competències entre el consell general i les corporacions locals a favor, és clar, d'aquestes últimes. La "Memòria de la reforma Institucional", aprovada llavors, representava l'única es-

A l'esquerra, el copríncep d'Andorra i bisbe de la Seu d'Urgell, Martí Alanis. A la dreta, Òscar Ribas, actual cap de Govern.

CARME PUÉRTOLAS

Batalles andorranes

1. La revolta.

La sobtada elecció, el març de 1991, d'Albert Gelabert, de la Maçana, com a Síndic, després de la renúncia de Josep Maria Beal, provocava una cohabitació impossible entre les dues institucions –sindicatura i govern– més respectades de les Valls que s'havien regit per la mateixa ideologia. Una hàbil maniobra a tres bandes –Ordino, Encamp i Sant Julià– s'enduïa els quatre consellers de la Maçana –lògicament agraits– cap a les files de l'oposició i deixava els reformistes del Consell General en minoria. Uns pressupostos blocats i la presentació reiterada de mocions de censura –frustrants i crispades– contra un cap de govern que aglutinava odis sovint inconfessables que, a força de menysprear-los, acabarien atorgant a Ribas la legitimitat que l'oposició va perdre el 31 de gener de 1992, quan va ser incapaç de respondre als insults d'aquell mig miler d'andorrans enfolits que havien envaït la Casa de la Vall per obligar un síndic atemorit a dissoldre el consell i convocar unes eleccions que donarien als reformistes, el 5 d'abril de 1992, una majoria suficient per accelerar els treballs constitucionals.

2. Els andorrans.

Del paquet legislatiu que el Consell General de les Valls d'Andorra havia d'aprovar abans de la conclusió del procés constitucional destaca, pel seu ressò social, el Codi de Nacionalitat, aprovat a finals d'octubre de 1992, que autoritza l'accés a la ciutadania andorrana per a tots els nascuts al Principat de pares estrangers residents –de sempre els andorrans més nacionalistes– i permet la naturalització dels residents arribats a Andorra abans de l'1 de gener de 1960. La influència de determinats cercles filo-racistes, com el *Grup d'opinió Casamanya*, en àmbits progressistes i l'actitud indulgent d'una majoria de consellers generals –més preocupats d'aconseguir la unanimitat en la Constitució– han permès nyaps legals tan aberrants com el termini de deu anys de residència ininterrompuda, posterior a l'obtenció de la nacionalitat, per tal de no perdre-la o la prohibició de mantenir una doble nacionalitat amb caràcter retroactiu. Aspectes que podrien provocar el primer conflicte constitucional. Sobretot quan se sap que el copríncep episcopal no està disposat a ratificar una llei tan restrictiva per als drets humans.

3. El bisbe.

“Dels actes transcendents, que puguin comprometre la sobirania i la independència del Principat i la salvaguarda de l'ordre institucional volgut pel poble, me'n vull sentir corresponsable, si he de continuar fent de copríncep.” Al Palau Episcopal de la Seu d'Urgell, un 12 de novembre de 1992, i aprofitant el darrer lliurament d'un delme medieval, la quèstia, el bisbe Martí Alanis llançava un ultimàtum a la comissió constituent. El copríncep episcopal es limitaria a sancionar lleis i tractats sempre que aquests no afectessin *trets essencials* del Principat i les seves relacions exteriors. Alguns sectors reformistes d'Escalades i d'Andorra la Vella considerarien el discurs com una exigència insultant del dret de veto sobre els projectes legislatius que no agradessin a la mitra. En canvi, a d'altres reformistes, com Oscar Ribas –“no m'amago de ser pro-mitra”–, les paraules del bisbe li recordaven la funció equilibradora dels coprínceps, als quals, de fet, aquesta Constitució ha concedit la capacitat d'aturar –“atorgament de l'acord”– determinades decisions del govern andorrà. Sembla que la filigrana tranquil·litza tothom.

4. I els privilegis.

Un cònsol –l'alcalde– empenyat és, encara avui, una perillosa arma política. I quan els set van de bracet poden fer tremolar Andorra. El malestar d'alguns cònsols va obligar –el 18 de gener i sense pràctica resistència– a canviar l'articulat del 57.3, un punt que definia una majoria de 2/3 dels consellers per votar o modificar lleis qualificades tan cabdals com la llei electoral. La variació acordada implica que una majoria absoluta dels consellers elegits en circumscripció parroquial –el reducte dels conservadors– decideixen quines lleis passen i aquests últims blocaran el que vulguin en nom de l'esperit parroquial. Exemples n'hi ha. La Llei de Transferències als Comuns obliga a cedir, des dels pressupostos de 1991, un 30% de la recaptació estatal a l'administració local en funció d'uns criteris polítics que fan que un habitant de la minúscula parròquia d'Ordino rebi 500.000 pessetes en serveis comunals. 440.000 pessetes més que un ciutadà d'Andorra la Vella. Diners que valen un sí a la constitució.

tratègia que la *nomenklatura* andorrana volia defensar: la creació d'estructures de govern sotmeses a la teocràcia parroquial.

Aquells que s'hi oposessin, serien escapçats. Els legítims representants del poble andorrà, amb el vist-i-plau dels seus coprínceps i l'astorament de molts, van dividir la hiperpoblada parròquia d'Andorra entre dos nous comuns: Andorra la Vella i el quart d'Escaldes-Engordany per afeblir-ne la futura força electoral. Atorgant, a cada una, els mateixos representants al consell general –quatre– que corresponien a la resta de parròquies d'Andorra, les grans famílies del Principat preservaven el *bunker* parlamentari d'in-

Òscar Ribas, el conservador que escoltava les sirenes del progrés, li arribava el torn de governar.

LA 'REFORMETA' HA MORT

“S'ha produït un xoc inevitable” i Òscar Ribas, el primer cap de govern de la història andorrana, dimitia el maig de 1984 atrapat per una *reformeta* que no donava més suc. El govern, una tendra agrupació de renovadors porucs i conservadors despistats, encapçalat per l'ovella liberal del clan Reig, s'ofegaria en el marasme institucional. Els poders històrics d'Andorra es rifaven d'un govern encapçalat a fer allò que no li pertocava: manar. I cada cop que ho intentava, síndics, cònsols i consellers generals s'hi giraven en contra. S'intuïa en els 360 recursos als coprínceps per parilitzar l'aplicació de la “*Llei de refosa i creació de fonts tributàries*” que creaven una tímida estructura impositiva indirecta en un país finançat exclusivament amb l'impost sobre el consum de mercaderies, una mena d'IVA pagat pels importadors. S'observava en la intervenció francesa contra l'accés d'Andorra als organismes internacionals, que al·legava la inexistència del Principat com a subjecte de dret internacional. I es percebia, dia a dia, en l'arraconament d'un cap de govern que no podia discutir ni assumptes de govern, el procés de reforma administrativa entre d'altres, perquè no era convocat a les reunions.

Fastiguejat d'explicar que era cap de govern i no cap de serveis, Òscar Ribas es retirava als despatsxos monacals de la Banca Reig, on exerceix encara de conseller delegat, per contemplar-hi, des de l'ostracisme voluntari, la crisi final del vell règim que aplaudia, encisat, la meteòrica ascensió del gran enemic polític dels Reig, Josep Pintat, comerciant sagaç d'aires populistes que es mantindria al capdavant del govern, fins l'any 1989.

D'aquella trista història de la *reformeta*, en queda almenys una disposició que separa les eleccions al Comú de les eleccions al Consell General, i que propiciaria al desembre de 1984, el primer triomf municipal d'un equip progressista sàviament empeltat de fills de casa bona i andorrans de primera generació. Aquells xicots que apallissaven cacics es feien dir Unió de Ciutadans per al Progrés de l'Administració, un nom incomprensible que s'havia de llegir en clau masònica: Una Constitució Per a Andorra. Eren l'avís d'un futur inevitable.

Les parròquies d'Andorra la Vella, Es-

caldes-Engordany, elegien, el 17 de desembre de 1989, les candidatures constitucionalistes i a les parròquies altes i mitjanes –Ordino, Canillo, la Maçana i Encamp– sorgien consellers generals susceptibles de seguir un discurs reformista; la coalició supraparroquial ja no era cap quimera. Sectors propers al govern conservador de Josep Pintat s'havien adonat

Josep Pintat es va mantenir al capdavant del govern fins al 1989.

ARXIU

durant les negociacions de l'acord duaner amb la CEE que els estats realment existents –Europa en ple– s'asseien a tractar amb un estat inexistent per un simple acte de deferència política. La mitra –el bisbat d'Urgell– insistia sovint en la resolució d'importants llacunes sobre drets humans i socials, i els organismes europeus s'interrogaven sobre la legitimitat democràtica d'Andorra. Als primers símptomes de l'estancament turístic –ja mai més vindran deu milions de turistes cada any– s'hi afegia una lletania que ningú havia volgut escoltar: l'equiparació progressiva d'Andorra a la disciplina comercial de la Comunitat Europea es carregaria la política del supermercat i l'intermediari. Un país es descobria, al lliandar del segle XXI, orfe de models polítics i econòmics. Orfe, finalment, d'estat.

LA LLARGA MARXA

Entre el 26 de desembre de 1989 i el 3

Jaume Bartumeu és un etern candidat a cap de govern.

ARXIU

filtracions jacobines i defensaven l'altre mite fundacional del sistema polític andorrà: un règim electoral que preservava l'estructura territorial d'Andorra perquè atorgava a totes les parròquies la mateixa representació popular. Mecanisme corrupte que ha servit per conrear al xantatge institucional de les parròquies més petites. Quan un home no val un vot, les reformes neixen malgirbades. I Andorra rebia, el 15 de gener de 1981, la recompensa més sarcàstica: un “Decret de Reforma de les Institucions” que ofería als andorrans un escarransit consell executiu sense competències definides. Els mateixos coprínceps van transpassar la signatura del Decret als seus delegats permanents. I a

El llibre de la Constitució

Una de les epidèmies pròpies de tot procés constituent és l'aparició, o reconversió, de l'espectre comunicatiu. Les sessions televisades d'algunes reunions, importants i imposants, del Consell General han fet notar als andorrans escèptics –la majoria– que l'Organisme de Ràdio i Televisió d'Andorra (ORTA) funcionava sota mínims a les ones del Canal 33. Fins i tot, l'inclit Antoni Cornella s'ha apuntat al xarxampió polític amb *Correu Andorrà* lluint, des d'algunes portades vagament verdes, per legalitzar els sentiments pornogràfics d'uns ciutadans que se'ls han de cuidar

La nova constitució d'Andorra

Àlvar Valls

PREMSA ANDORRANA

fora. Però en l'àmbit del periodisme seriós, el veterà setmanari *Poble Andorrà* cobria, des de 1975, un espai ple d'esclètxes. En plena eferescència constitucional –19 de maig de 1991– sortia al carrer *Diari d'Andorra*, que aportava al Principat el bagatge més

sòlid de la premsa regional catalana: el suport logístic de *Segre* i la intel·ligent neutralitat d'*El Punt*. Marc Vila, fill del notari episcopal, Oriol Ribas, fill del cap de govern, i Toni López, ideòleg del grup, formen el nucli impulsor d'un diari que s'ha pres la llarguíssima gestació de la Constitució com un deure informatiu prioritari. Són joves, de les primeres quintes del Sant Ermengol, el col·legi que ha format la majoria de quadres nacionalistes d'Andorra, i han trobat la millor manera de celebrar l'accidentat naixement d'aquesta Constitució que ningú no creia possible. *La nova construcció d'Andorra*, un llibre sorgit de la perseverança d'Àlvar Valls, cap de redacció del *Diari d'Andorra*, que ha anat recollint els principals elements legals i polítics que han envoltat el procés constituent. El pròleg del Marc Vila i Amigó, president del consell d'administració de Premsa Andorrana, SA, és un perfecte breuari de la missió del periodista en aquestes terres constitucionals: "Aquest canvi pacífic només té sentit dins el marc d'una opinió pública ben formada com a *conditio sine qua non* del consens real de la majoria dels ciutadans d'Andorra que ha d'assegurar la viabilitat i l'eficàcia del text constitucional."

O.M.

Josep Maria Beal es va encarregar, des de la Sindicatura, d'encarrilar els passos de l'aparell legislatiu cap a la Constitució.

ARXIU

de gener de 1990, l'Oriol Ribas, fill de l'ex-president, aconseguia connectar telefònicament amb el seu pare, que es trobava en algun racó de Nicaragua visitant la seva filla, col·laboradora entusiasta dels sandinistes, i el seu nét adoptiu, una nena de raça índia. Li comunicava un encàrrec ben feixuc; la majoria reformista del Consell General el necessitava, un cop més, al capdavant del govern. Aquesta vegada, Ribas posaria una única condició: la legislatura ha de ser constituent. I faria una sola pregunta: ¿qui serà síndic? Josep Maria Beal, un lluitador demòcrata d'Escaldes ben relacionat amb prohoms immobiliers, era l'home adequat per encarrilar des de la Sindicatura els passos de l'aparell legislatiu. Així doncs, Ribas acceptava la presidència. El 6 de gener llançava un discurs d'home d'estat. Obrir les portes a la nacionalitat andorrana, regular el sistema educatiu andorrà, crear l'Institut Nacional de Finances... Propostes que sols tenien cabuda en el marc d'una Constitució.

Tot i així, els reformistes esperaven conciliar voluntats sense provocar sospites. Estrasburg en seria la clau. Dies abans que el plenari del Consell d'Europa –11 de maig de 1990– adoptés una resolució sobre el *status quo* andorrà, una delegació de parlamentaris de les Valls trepitjava els principals despatxos de la drete europea per advertir-los contra el *rapport sur la situation en Andorre* dels eurodiputats socialistes Lluís Maria de Puig i Robert Pontillon que consagrava un sistema de tutela, a través de la comis-

sió política del Consell d'Europa, i evitava proposar, en canvi, una solució constitucional directa per al cul-de-sac andorrà. El plenari de l'11 de maig de 1990 regirava les tesis del document inicial: la resolució definitiva "invitava" els andorrans a "dotar-se d'una Constitució escrita".

S'obrien de bat a bat les portes del procés constituent. François Mitterrand es decantava, seguint els aires d'Estrasburg, per la sobirania andorrana a tots els nivells i s'oblidava de la *cosuzerainéte*, un terme medieval que havia convertit els andorrans en súbdits de França, almenys en l'esfera internacional, i la mitra trobava, finalment, l'oportunitat històrica, tan pregonada, de deslliurar-se d'uns poders temporals sense renunciar tampoc a la seva influència moral i "sancionadora". El mateix Consell General acordava, el 18 de juny, crear una comissió constituent i sol·licitar als coprínceps l'obertura formal de negociacions en el marc d'una comissió tripartida. El síndic Beal, greument malalt, ja no va poder ser-hi. Oscar Ribas tampoc ha fet la Constitució. Ha manat i proud. La Constitució és obra del reformisme andorrà, però la figura, distant i un punt irònica, del cap de govern ha esdevingut el referent inevitable d'aquesta nova etapa. Quan el col·lapse del sistema polític andorrà amenaci de nou el país –i ho farà–, Oscar Ribas serà a Nicaragua. S'esdevindrà aquest desembre, després de les eleccions, i si truquen, respondrà.

Oriol Malló